

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ**

**ОСТРАБАЙТЕРИ В НІМЕЧЧИНІ ПІД ЧАС ДРУГОЇ
СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала:

здобувачка ІV курсу 07-442 групи
Спеціальності 032 Історія та археологія
Освітньо-професійної програми
Історія та археологія
Ігошина Карина Валентинівна

Керівниця

кандидатка історичних наук,
доцентка Кузовова Н.М.

Рецензент

кандидатка історичних наук,
доцентка Безлуцька О.В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕРМІН «ОСТРАБАЙТЕРИ» В ІСТОРИОГРАФІІ ТА ДЖЕРЕЛЬНІЙ БАЗІ.....	5
РОЗДІЛ 2. УМОВИ УТРИМАННЯ ТА ОПЛАТИ ПРАЦІ ОСТАРБАЙТЕРІВ.....	11
2.1. Агітаційні кампанії.....	11
2.2. Медичні експерименти.....	12
2.3. Досвід підневільної праці в усній історії.....	14
РОЗДІЛ 3. РЕПРЕСІЇ ПРОТИ ПРИМУСОВИХ РОБІТНИКІВ ЗА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ТА ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ДОСВІДУ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	19
3.1. Репатріація.....	19
3.2. Компенсація.....	20
Висновки.....	22
Список використаних джерел.....	24
Додатки.....	27
Додаток А Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського Державного Університету.....	27
Додаток Б Знак «OST» який носили на правому боці.....	29
Додаток В Агітаційні плакати.....	30

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Питання, що пов'язані з використанням рабської праці мільйонів цивільних громадян України під час Другої світової війни належить до актуальніших проблем дослідження історії, оскільки, порівняно з іншими захопленими радянськими територіями, з українських земель було вивезено найбільше трудових ресурсів для економіки Третього рейху.

Смерті та страждання, породжені на східному фронті Другою світовою війною, спричинили великий та нестерпний біль для цивільного населення. Вибір, який доводилося робити в цю жахливу добу, набагато складніший, ніж його представляла радянська пропагандистська література, розглядаючись оstarбайтерів як зрадників та потенційних шпигунів. Попри суттєву різницю в масштабах та обсягах насильства спрямованого проти членів окремих груп, кожен уцілілий після років виснажливої праці на чужині витерпів та витримав відчуття безмірної втрати та неосяжної травми.

Об'єктом дослідження виступають причини запровадження примусової праці для жителів України на території Німеччини та Австрії та наслідки цього явища, що виникло під час Другої світової війни.

Предмет дослідження: оstarбайтери під час Другої світової війни.

Мета: дослідити про «східних робітників» які були вивезені гітлерівцями зі східних окупованих територій на примусові роботи до Німеччини. Оскільки до 1943 року нацистське керівництво не зуміло остаточно трансформувати свою економіку.

Для розкриття мети дослідження передбачається вирішення наступних завдань:

- дослідити схеми, які розроблялися для масової дискримінації та депортації мільйонів мешканців України;
- проаналізувати причини, що змусили нацистське керівництво піти на використання трудових ресурсів із окупованих територій.
- дослідити життя примусових трудових мігрантів.

Територіальні межі дослідження: окуповані території Радянського Союзу та країни, де використовувалась примусова праця українців: Німеччина, Австрія тощо.

Хронологічні межі: період з 1939 по 1945 рік, що охоплює події Другої світової війни.

Практичне значення роботи: може бути використана для створення сайтів історичної тематики, для розробки науково-популярних заходів, на уроках історії в школі тощо.

Структура роботи: робота складається з вступу, трьох розділів, списку використаних джерел та додатків. Робота складається з 29 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕРМІН «ОСТРАБАЙТЕРИ» В ІСТОРИОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛЬНІЙ БАЗІ

Відтоді, як дослідники в Україні вперше почали розглядати проблему історичної пам'яті, значну увагу було зосереджено на вивченні пам'яті та травматичного досвіду учасників, жертв та очевидців Другої світової війни, особливо тих, хто донедавна мав виключено з «реєстру» осіб, яких традиційно вшановують під час державних пам'ятних заходів. Однією з основних груп населення, чий досвід і пам'ять довго залишалися на периферії офіційного дискурсу, були радянські примусові робітники в Третньому Рейху – остарбайтери. Ці особи є найчисельнішою та однією з найбільш дискримінованих груп цивільних працівників протягом усієї війни працював на благо нацистської економіки[12].

Остарбайтери – це особи, які були вивезені гітлерівцями зі східних окупованих територій. Переважно з Райхскомісаріата Україна, протягом Другої світової війни на примусові роботи до Німеччини[4]. Націонал-соціалістичний «остарбайтер» (розгортання робочої сили) під час Другої світової війни був наймасштабнішим заняттям іноземців в економіці окремої країни в історії з часів рабства. Якщо взяти до уваги той факт, що 50% цих радянських робітників були вихідцями з території, яку нині займає сучасна Україна, то наші співвітчизники становили одну з найбільших груп іноземців, які працювали в Рейху. Під час окупації вермахтом чи не кожна українська родина зазнала лиха трудової конверсії. Примусова праця в нацистській Німеччині та репатріаційна політика післявоєнного СРСР мали трагічні наслідки для долі мільйонів людей нашої країни, докорінно змінивши хід їхнього життя[16].

Остарбайтери (східні робітники) – це німецький термін, що позначає кілька мільйонів цивільних осіб із «завойованих східних територій», вивезених до Німеччини на примусові роботи під час Другої світової війни[4]. Вербування робітників не входило в плани німців перед вторгненням, але воно почалося в листопаді 1941 року, коли стало очевидно, що швидкої перемоги на східному фронті не буде [1]. Глава нацистського чотирирічного плану Герман Герінг того ж місяця видав інструкції про те, що «російські» робітники мають використовуватися на благо Німеччини. У тому ж місяці бюро праці Distrikt Galizien повідомило, що 60 709 робітників було відправлено до Німеччини. На початку 1942 року під егідою «Чотирирічного плану» було розпочато кампанію з надання 380 000 робітників для німецького сільського господарства та 247 000

робітників для німецької промисловості. 21 березня Ф. Заукель був призначений генеральним уповноваженим з питань розподілу робочої сили (Generalbevollmächtigter für den Arbeitseinsatz, або GBA); він став підлеглим Герінга, відповідальним за вербування «всієї доступної робочої сили, включаючи іноземців та військовополонених», для роботи в німецькій промисловості і тим самим дозволив вивільнити німців для участі у війні. Україна була, безумовно, найважливішим джерелом остарбайтерів: приблизно з 2,8 мільйона цивільних осіб, депортованих до Німеччини в 1941–1944 роках, близько 2,2 мільйона були з України.

В 1939 - 1945 роках остарбайтерство стало найбільшим в історії, з часів рабства масовим застосуванням в економіці окремої держави примусової праці. Жителі окупованих територій Радянського Союзу становили найбільшу групу цих примусових робітників.[5]

Була створена класова система серед привезених до Німеччини іноземних робітників (Fremdarbeiter). Багатошарова система базувалася на страхах національних ієрархій. Gastarbeitnehmer, так звані «гостьові працівники» з германських країн, Скандинавії та Італії, мали найвищий статус. До складу Zwangsarbeiter (примусових робітників) входили Militärinternierte (військові інтерновані), військовополонені, Zivilarbeiter (цивільні робітники); і насамперед польські в'язні із Генеральної губернії. Вони отримували знижену заробітну плату та продовольчі пайки, не могли користуватися громадськими приміщеннями (наприклад, громадським транспортом, ресторанами чи церквами), їм було заборонено мати певні предмети, а деякі з них (поляки) повинні були носити знак «Р» прикріплений до їхнього одягу. Остарбайтерами були робітники, насамперед із Райхскомісаріату Україна. Вони були позначені значком «OST» (Схід) (у червні 1944 їх було замінено на національні відзнаки — для українців — тризуб) і утримувались в суворіших умовах, ніж цивільні робітники. Вони були змушені жити в спеціальних таборах, які були обгороджені колючим дротом і охоронялись, і часто піддавалися свавілля з боку гестапо та охорони промислових заводів. Наприкінці війни 5,5 млн остарбайтерів було репатрійовано до СРСР [17].

Перші українці потрапили на примусові роботи в Австрію влітку 1939 року. Вони походили з окупованого угорськими військами Закарпаття. У вересні на каторгу привезли полонених військовослужбовців-галичан із польської армії. У 1941 році почали приїжджати добровольці – цивільні робітники з округу «Галичина». Масштабне залучення працівників з України розпочалося 1942-го і тривало до 1945 року.

Термін «Остарбайтер» перекладають як «східний робітник». Цю назву використовували на означення людей, вивезених на працю із радянських територій. Частина з них були українцями. Остарбайтери мали низький правовий статус у соціумі. Вони носили на одязі нашивку OST для того, щоб відрізнитися від іншого населення. Примітно, що робітників із дистрикту «Галичина», Західної Білорусії, країн Балтики не змушували носити таких нашивок. Але назва «остарбайтер» закріпилася і за ними теж. Найчастіше до Німеччини забирали неповнолітніх і неодружених / незаміжніх українців / українок. Більшість вивезених – дівчата. Згодом нацисти також забирали на роботу і старших жінок, навіть із дітьми[15].

Списки частіше за все формували голови сільських пад які мали особистий інтерес.

Також траплялися такі випадки що люди мали добровільне бажання їхати до Німеччини. Люди потрапляли під вплив німецької агітації та покидали свої домівки. Радянський режим бачив у вчорашніх «остарбайтерах» «зрадників батьківщини». Про людей, які віддали найкращі роки свого життя і сили примусовому німецькому рабству, воліли не згадувати. СРСР, на відміну від інших держав, упродовж десятиліть не порушував перед Німеччиною питання виплат компенсацій жертвам примусової праці.

Ірраціональні аспекти нацистської політики знижували ефективність вербування остарбайтерів. Десятки тисяч робітників були доставлені до Німеччини лише для того, щоб їх відправили назад, коли вони виявилися непридатними для роботи. У повідомленні з Харкова від жовтня 1942 року вказувалося, що робітників-фахівців змушували залишати Україну без належного одягу і били до такого ступеня, що вони стали непридатними до роботи. План Адольфа Гітлера щодо залучення півмільйона українських жінок, «здатних до германізації», як домашня прислуга не дав очікуваних результатів: Заукель зміг залучити лише 15 000 осіб.

У Німеччині з остарбайтерами поводитися гірше, ніж із підневільними працівниками з інших окупованих Німеччиною країн. Українці із Райхскомісаріату Україна не визнавалися громадянами України, цей статус надавали лише вихідцям з округу Галичина. Було докладено всіх зусиль, щоб ізолювати остарбайтерів від німецького населення та робітників інших національностей, помістивши їх у закриті гуртожитки. Такий великий був страх «осквернення» жителями Сходу, яких нацистська пропаганда називала недолюдьми, що за статевої зносини з ними та за безліч інших правопорушень було введено страту. Кожен предмет одягу, який носив остарбайтер, мав бути

позначений значком «Ост». У той час як середній німецький промисловий робітник заробляв 3,50 рейхсмарок (РМ) на день, оstarбайтер заробляв 2,30, з яких 1,50 віднімали за проживання та харчування; оstarбайтер, який працював у сільському господарстві, отримував у середньому чисту заробітну плату 3 погонні години на тиждень. Оstarбайтери отримували меншу продовольчу пайку, ніж інші іноземні робітники. Німецькі закони про материнство не поширювалися на оstarбайтерів жіночої статі, та його діти отримували половину раціону, виділеного німецьким дітям. Більшість оstarбайтерів працювали на приватних підприємствах, але перебували під пильним наглядом німецької поліції та СС. Тих, кого ловили при спробі до втечі, відправляли в концтабори або вбивали.

Восени 1942 року чиновники Остміністеріуму стали скаржитися на те, що жорстоке поводження з оstarбайтерами налаштовує населення проти німців, а військові попереджали, що це веде до зростання кількості антинімецьких партизанів. Критика призвела до деякого поліпшення становища оstarбайтерів: їхню заробітну плату було підвищено до 1,14 РМ, за відмінну роботу було надано 20-відсоткову знижку податку на заробітну плату, а для нагляду за умовами праці було створено центральне інспекційне агентство.

У переважній більшості випадків робота оstarбайтерів була надзвичайно важкою, виснажливою та низькооплачуваною. Умови праці не відповідали абсолютно ніяким стандартам. Однак людям, які потрапили в результаті несприятливих обставин у таке складне середовище, не залишалося нічого більше, як змиритися і певним чином пристосуватися до нього, тому що виявляти протест втечами чи невиходом на роботу наважувалися далеко не всі, та й не завжди це давало бажані результати, а в деяких випадках ще й набагато ускладнювало й до того непросту ситуацію.

Як наслідок постійних мобілізацій у німецькій економіці була відчутна нестача робочої сили, тому, для заміщення вакантних посад, здебільшого найнижчих рангів (частково цей факт можна пояснити тим, що оstarбайтери в більшості були молодого віку, і до того ж лише зрідка це були кваліфіковані робітники), і виконання різноманітних робіт, у великих масштабах почали залучати іноземних робітників. На початковому етапі такі залучення до праці було добровільним, оскільки люди, не знаючи реальної картини, погоджувалися на від'їзд до Німеччини, однак поступово ситуація прояснювалася, ставали явними всі негативні моменти, тому про будь-яку добровільність не могло бути й мови. Людей силоміць за допомогою облав та під силою зброї виловлювали й відправляли за кордон.

Незалежно від того, добровільно чи примусово вони потрапили до Рейху, українці мали однаковий соціально-правовий статус, а точніше – безправний. Щоб забезпечити «чистоту німецької крові», запобігти поширенню впливу «радянської пропаганди» на німців і досягти продуктивного використання населення зі східних окупованих територій, Reichssicherheitshauptamt – Головне управління безпеки Рейху було доручено: розробка комплексу спеціальних документів, які б регламентували цей процес. Бернхард Баатц, посадовець, запропонував ідентифікаційний знак для цієї багатонаціональної категорії робітників у формі трикутника з літерами OST на блакитному фоні (схожий на знак для польських робітників від Генерального Губернаторства, який містив: буква P). Згодом людей зі східних окупованих територій, які носили цей знак, стали називати остарбайтерами, іншими словами, робітниками зі Сходу. Не всіх прибульців з України називали остарбайтерами. У Рейху галичани мали інший правовий статус.

Відразу після прибуття робітники зі Сходу потрапляли в розпорядження Міністерства праці та Бюро з використання робочої сили на чолі з Ф. Заукелем, а потім усі зацікавлені в робочій силі німецькі відомства здійснювали розподіл людських ресурсів відповідно до потреб промисловості й сільського господарства. У результаті одних забирали поміщики, інших направляли на державні чи приватні фабрики й заводи та на різноманітні "чорні" роботи . Ставлення наших респондентів до пережитої замолоду каторги залежить від того, у які умови потрапляла людина. Багатьом довелося пережити велику біду.

Перевезені до Німеччини без харчів, води та належних санітарних умов, вони працювали з ранку до ночі, отримуючи невеликі пайки, мізерну зарплатню, поганий одяг та практично без медичного обслуговування. Параска Трачук із Хотимира розповідала:

– «На завод нас не беруть, бо ми замолоді: від 18 років беруть. Чекаємо, кажемо: “Може, нас додому відправлять!?”. А-я, та де там! Приходить один та й каже: «Ком геа, ком геа»... Забрали нас і там ми пробули серпень, вересень, жовтень, листопад. Вже йдемо бураки копати – а то [на ногах] такі пантофлі дерев’яні зносилися. Ми були босі... Ні панчохи, нічо нам ніхто не дає. Ми то з дому далі додираєм – ні перебратисі, нічо. Боже, Боже, йой, діти, най Господь боронить! Ви знаєте, що ми з міха, з кропив’яного мішка шили сорочки, аби перебрати. На господарстві доводилось багато працювати. Робота часто була непосильною для юної Параски. Їжі не вистачало. Каторжною була праця на промислових підприємствах – невеликих приватних компаніях, заводах, шахтах. Люди голодували й частіше помирали» [12].

Деякі люди намагалися втекти. Степан Шкумбатюк зі Східниці хотів втекти від примусової роботи ще тоді, коли перебував на рідній землі. «— Коли німці напали, мого чоловіка найперше забрали в Майдан – на поміч владі робити якісь роботи, – пригадувала дружина пана Шкумбатюка, Магда. – Дуже зле там годували, дуже голодував. І він пішов геть звідтам, просто втік. А пізніше його заклали й відправили на роботи до Німеччини.»

Згодом Степан Шкумбатюк потрапив до концтабору. «— Тяжко було. Той сказав щось противне, а хтось там доніс владі – так забрали його у концлагер Дахау. І там заставляли робити. А він не мав сили, вже такий змучений був. То вони вже вели його... Така загорода велика була, вели його в ту загороду і мали спалювати. Там багато було трупів, а були й такі, що ще жили. Якраз в той час капітулювала Німеччина – не було вже часу, всі втікали геть. Звідтам наступала совецка власть, а звідтам – американці. І так він врятувався» – розповіла пані Магда[2]..

До 1942 року остарбайтерам заборонялося листуватися з рідними, але згодом через п'ять місяців вони все ж таки дозволили листування двічі на місяць. Самостійно листи відправляти не дозволяли. Листування тривало до 1943 року. Але потім виявилось що тисячі листів українських невільників не були відправлені до поштових відділень.

Незважаючи на офіційну риторику, що закликає до кращого поводження з остарбайтерами, і тенденцію до зрівнювання їхнього статусу зі статусом інших іноземних робітників, заходи, покликані допомогти їм, залежали від доброї волі німецьких роботодавців і були утруднені умовами воєнного часу. Продуктивність праці остарбайтерів була напрочуд високою. Відповідно до всебічного обстеження, проведеного у 1944 році, продуктивність робітників-чоловіків становила 60–80 відсотків від продуктивності їхніх німецьких колег, а продуктивність жінок-робітників досягла рівня 90–100 відсотків. Після війни більшість українських остарбайтерів в окупованій Німеччині були насильно репатрійовані в Союз Радянських Соціалістичних Республік, де багато хто став жертвами за те, що «зрадили Вітчизну», дозволивши захопити себе в полон.

РОЗДІЛ 2

УМОВИ УТРИМАННЯ ТА ОПЛАТИ ПРАЦІ ОСТАРБАЙТЕРІВ

2.1. Агітаційні кампанії

У спогадах остарбайтерів відображено як їх агітували для праці в Німеччині і як відбувався їхній розподіл по робочих місцях. Зазвичай цей процес відбувався у розподільниках, на так званих біржах праці. Їх можна було розподілити на будь-які види робіт: одних відправляли працювати на шахти, фабрики чи будівництво, тоді як інших – працювати на фермерів або в якості домашніх помічників. Умови праці, харчування, доступ до ліків і повсякденне життя змінювалися залежно від того, до якої з цих категорій праці вони були віднесені. Коли радянських прибулих класифікували, приходили представники фірми чи підприємства і за окрему плату вибирали працівників. Загалом їх найбільше цікавив фізичний стан кандидатів; багато остарбайтерів були надто молодими, щоб мати професійну кваліфікацію, і в більшості випадків їхня освіта була елементарною.

Агітаційні кампанії розпочалися на початку 1942 року. Добровольцям обіцяли гідну заробітну плату, гаряче харчування та догляд за рідними, на час перебування працівника в Німеччині. Пропаганда тривала протягом декількох наступних місяців. «Німеччина зве! Їдьте до Прекрасної Німеччини! 100 000 українців вже працюють у вільній Німеччині. А ви?», - закликали в одній з київських газет від 3 березня 1942 р.

Перший ешелон «добровольців» вирушив 18 січня 1942 року та налічував понад 1117 робітників. Особливість початкових трудових наборів тривала за такими спеціалізаціями: будівельники, металурги та гірники. Згодом вже почали ширитися чутки про нелюдські умови, в яких працюють українці в Німеччині, відображені в листах з нацистської неволі, колекції яких зберігаються в архівах України. Та це не зупинило вербування людей, хоча пропаганда видавала їх за добровольців, насправді, це було примусово. Гітлерівці були змушені вдаватися до хитрощів, щоб організувати великий збір людей. Цілі групи молоді виводили з заходів, що організовувались окупаційною владою, під дулом пістолета до вантажних машин, що очікували заздалегідь і вантажили у вагони для худоби для депортації до Німеччини. Нацистська влада зобов'язала всіх чоловіків та жінок віком 18-20 років до дворічної трудової повинності в Німеччині. Запроваджена система з обіцянок, соціального тиску і бруталного терору дала їм змогу того року депортувати з окупованих східних територій понад 1 млн цивільних робітників, більшість із яких (714 тис.) були вихідцями з України.

Спочатку багато українців вітали німців як визволителів від радянської влади, і 80 відсотків перших робочих квот було заповнено добровольцями. Але невдовзі про жорстоке поводження з волонтерами, яких упаковували у вантажні вагони без їжі та санітарних умов, стало відомо в Україні. До літа 1942 року добровольців уже не було. Із зростанням апетиту до робочої сили німці вдалися до насильницького вербування. Людей збирали довільно, щоб компенсувати квоти[9].

Ірраціональні аспекти нацистської політики зменшили ефективність вербування остарбайтерів. Десятки тисяч робітників були доставлені до Німеччини лише для того, щоб їх відправили назад, коли вони були визнані непридатними для роботи. У звіті з Харкова за жовтень 1942 р. зазначалося, що спеціалістів змушують залишати Україну без належного одягу і б'ють так, що вони стають непридатними для роботи. Схема Адольфа Гітлера залучити півмільйона українок, «здатних до германізації», як домашніх робітниць, не дала очікуваних результатів: Заукель зміг залучити лише 15 тисяч. У Німеччині з остарбайтерами поводитися гірше, ніж з примусовими робітниками з інших окупованих Німеччиною країн. Українці Рейхскомісаріату Україна не визнавалися українськими громадянами, такий статус надавався лише вихідцям з Дистрикту Галіція.

2.2. Медичні експерименти

Перебуваючи на роботах у Третьюму Рейху, остарбайтери виснажливо працювали, голодували, часто хворіли. Порівняно з іншими іноземними робітниками, вони найбільше травмувалися, помирали від інфекційних хвороб і виснаження. Умови в таборах були досить різними та залежали від керівництва підприємства та табору. Здебільшого, останні майже не цікавилися життям і побутом остарбайтерів, які нерідко працювали до 18 годин на добу. Найтяжче було на державному виробництві. У сільському господарстві робітникам було простіше здобути їжу. В результаті жорстокого поводження остарбайтери страждали від високого рівня психологічних травм, і ті, хто потрапляв у психіатричні лікарні, часто ставали жертвами жорстокого поводження та вбивств[11]. Нацистський режим також санкціонував використання остарбайтерів в медичних експериментах. Документи свідчать, що 235 жертв були піддані до таких експериментів як: Аушвіц (46 випадків: стерилізація, зараження інфекційними хворобами, розріз здорових органів і експерименти зі

загоєння, забір крові у великих кількостях, переливання крові, експерименти з холодом); Дахау (26 випадків: експерименти з газом, пункція спинного мозку, експерименти з холодом і теплом, зараження малярією); Равенсбрюк (34 випадки: стерилізація, внутрішньовенні і внутрішньоматочні ін'єкції, експерименти з менструальним циклом, прищеплення гнійничкових бактерій, вирізання вен і зашивання із сторонніми предметами, експерименти з холодом); Бухенвальд (42 випадки: зараження тифом, туберкульозом, гепатитом, випробування різних медикаментів для загоєння ран, переливання крові); Заксенхаузен (18 випадків: експерименти з газом, зараження гепатитом, стерилізація, ін'єкції, що впливають на роботу серця); Нойєнгамме (19 випадків: зараження туберкульозом, стоматологічні операції, введення психотропних речовин, експерименти з харчуванням); Маутхаузен (18 випадків: ін'єкції психотропних речовин, зараження тифом, експерименти з харчуванням і холодом).

Крім того, кілька випадків стосуються експериментів на очах у концтаборі Гросс-Розен — досліджувалися нові вакцини трахоми, видалялося в якості експерименту одне око. Найбільш поширеними випадками медичних експериментів в гетто були: зараження тифом, з подальшим спостереженням за жертвами, забір крові для досліджень, домішування медикаментів в їжу з наступною блювотою. По окремих гетто є особливості: в Балті, окрім тифу, заражали холерою; в Могилеві-Подільському зафіксовано експерименти з малими дозами отрути в їжі, зараження дизентерією[10].

Також багато з них попадали до психіатричної лікарні, які також ставали жертвами жорсткого поводження. Проводили експерименти зі сульфонамідними препаратами. Багато в'язнів які зазнали всіх цих медичних експериментів померли.

Також погані побутові умови, недостатнє харчування, важка праця, катастрофічні санітарно-гігієнічні умови в таборах, поширення різноманітних паразитів і шкідників призвели до того, що серед остарбайтерів спостерігався найбільший відсоток травматизму та смертності від інфекційних хвороб і виснаження (порівняно з іншими іноземцями). Більшість смертей були спричинені туберкульозом, серцево-судинними проблемами, споживанням, нещасними випадками на виробництві та черевним тифом.

За статистичними даними, середньомісячна смертність серед остарбайтерів у 1943 році становила до 1210. Однак у 1944–1945 рр. вона була ще вищою внаслідок ударів авіації союзників. За детальними підрахунками, в Рейху загинуло 80-100 тис. остарбайтерів.

2.3. Досвід підневільної праці в усній історії

Дуже небагато могли чітко згадати свої перші кілька годин у Німеччині; для більшості вони пройшли як лякаюче розмитість. Згадує Антоніна Сизова (з Гдова, РРФСР), депортована влітку 1943 року: «Ми не знали, куди нас везуть. Нас вивантажили під накрапаючим дощем і мовчки побудували в колони. Нас із собаками відпровадили до будівлі, де ми знайшли собі подібних. Кожному дали кольорову нашивку, яку можна було прикріпити до лівої сторони грудей: червону, жовту, зелену чи синю. Нам дали жовті нашивки, які приписували нас до табору розподільника» [2].

Раїса Первіна (м. Барановичі, Білоруська РСР), депортована навесні 1942 р., опинилася в таборі, де містилися радянські військовополонені. Вона описує жахливі умови життя: «Табори тут були великі й оточені колючим дротом. [...] Були бараки з купою шинелей, нагромаджених надворі, які належали нашим померлим військовополоненим. Не було туалету; просто дірка під однією зі сторожових веж. І ви повинні були використати цю діру на очах у охоронця, який міг би просто поцілити в неї горщиком для розваги, щоб спостерігати, як ви забризкаєтеся екскрементами» [1].

Тим не менш, спочатку для східних робітників, які прибули від голоду та позбавлення своїх зруйнованих війною домівок, Німеччина здавалася чистою, процвітаючою та впорядкованою. Анна Одинокова, сім'я якої раніше працювала в колгоспі в Чернігові (УРСР), так описує свої перші враження від Німеччини: «На балконах і уздовж доріг були квіти. Це було прекрасно – я ніколи не бачив нічого подібного! У нас були квіти, але не так багато».

Освіченіші дівчата були вражені зовнішнім виглядом німців. Альона Волинська каже: «Навіть люди на вокзалі виглядали на мене так, ніби вони щойно зійшли зі сторінок модного журналу. Це був інший світ». І коли Віктор Жабський, підліток із Новочеркаська (РФСР), уперше побачив Німеччину, він назвав її «куточком раю»: «Я вам кажу, Німеччина, мабуть, була створена як рай. [...] Все було чистим, красивим і охайним» [20].

Однак у цьому середовищі процвітання радянським прибульцям також доводилося боротися з ворожнечею та агресією. Микола Богославець (із Зенькова, УРСР) згадує: «Німці вишиковувалися на вулиці, коли нас проводжали з роботи. Кожен стояв на своєму порозі, а діти стріляли в нас камінцями зі своїх катапулт. Німці сміялися, коли знаходили ціль.»[13]

Незважаючи на ризик штрафу чи покарання, остарбайтери видаляли або ховали свої значки, коли хотіли відновити відчуття свободи. Антоніна Максина (з Ростова-на-Дону, Російська Федерація) каже: «Якби мені вдалося потрапити в кінотеатр, я б зняла свій значок OST». Подібним чином Анна Кириленко згадує, що роботодавець казав їй сховати або прибрати свій, коли вони разом йшли в місто, щоб поліція їх не турбувала[6].

Микола Мацей його вивезли у 1941 році примусово вивезли на каторжні роботи до Німеччини разом із 2 мільйонами інших вихідців з України. Спочатку Мацея разом із сотнями інших остарбайтерів доставили товарним поїздом до міста Гільдесгайм. Звідти його направили працювати на цукровий завод, розташований за сім кілометрів у селі Дінклар. Там працював з жовтня 1941 року по травень 1945 року. Видаючи документи остарбайтерам, німецька поліція через перекладача попереджала: «Нехай нікому з вас не спадає на думку втекти чи щось вкрасти. У нас є місце, де ви заходите через двері, а виходите через димар» [1].

Робочий день Миколи тривав 12 годин, з понеділка по п'ятницю. У суботу він працював до обіду. Американська авіація інтенсивно бомбила Гільдесгайм, поблизу якого знаходився цукровий завод. Микола згадав, як під час авіанальоту голосно вили сирени, а в місті висіли таблички «Бомби швидше, по тривозі — в підвал». Під час однієї з тривог він ледь знайшов вільне місце в одному з переповнених бомбосховищ. «І в той час Гітлер думав, що завоює всю Європу», — згадував він [2].

Розбомблено також залізничний вокзал у Гільдесгаймі, який за архітектурою та розмірами був схожий на вокзал у Львові. Коли туди влучила бомба, німці збиралися відновлювати залізничну станцію. Вантажні вагони були знищені або пошкоджені бомбардуванням. Мацей згадує, як робітники цукрового заводу з директором паном Шаперманом пішли розчищати колію, на якій стояли розірвані вибухами вагони. В одній із машин складали продукти для фронту. Микола бачив, як з нього висипався консервований сир, але ніхто з німців не наважився взяти навіть одного.

Біля цукрового заводу була їдальня, де харчувалися остарбайтери. Їжу готувала жінка (імені Мацей не пам'ятає) з донькою Марією. Мама називала її ніжно — Марієнхен. Усім молодим робітникам заводу подобалася білява Марія, 16 років, яка жила в будинку навпроти хлібного цеху, де остарбайтери отримували хліб. Під час одного з американських бомбардувань Гільдесхайма одна бомба впала на Дінклара. Микола з іншими остарбайтерами разом з Марією та її мамою втекли в підвал котельні під трубу. Там, ховаючись, пекли на вогні

картоплю. Мацей згадав історію про печену картоплю. Через 45 років, у 1990-х, ця історія допомогла йому отримати компенсацію від Німеччини (про це пізніше) [2].

19 квітня 1945 року війська союзників увійшли в Гільдесгайм. Мацей згадує, як американські солдати пригостили його шоколадом і запросили до США. Але Миколу відправили в містечко Парчім, яке було під контролем Червоної армії. З кожним остарбайтером проводили бесіду спецслужбовці. 12 травня призовна комісія при польовому військовому комісаріаті відправила Миколу до 130-го окремого робочого батальйону, після чого його відправили на війну з Японією.

Шлях через Східну Німеччину, Польщу та Білорусь батальйону довелося долати пішки. Крім особистих речей Мацей мав при собі костюм, куплений у Німеччині, який одягав лише по неділях. Батальйон харчувався тим, що брав із собою в Німеччину. Зазвичай ночували просто неба. Одного разу в лісі під Варшавою Мацей ліг спати в нору: спина була в норі, а ноги на горі. Вночі йшов дощ. Мацей промок, тільки ноги залишилися сухими. 2 вересня Японія підписала документи про капітуляцію, завершивши Другу світову війну — батальйону Матсі більше не довелося йти в Азію. Миколу демобілізували і направили працювати на металургійний завод імені Сталіна в Магнітогорську. Крізь вікно товарного вагона він уперше побачив уральські гори, а за ними — безкраї безлюдні простори. Лише на третій день поїздки він уперше помітив за вікном людей — жінку з п'ятьма голодними дітьми, як скелети. Так після буржуазної Німеччини він відкрив Росію. Навколо металургійного заводу в Магнітогорську були табори для військовополонених, куди поселили Мацея, а потім призначили газозварником. Завод був такий великий, що Мацей порівнював його з площею рідного Старосамбірського району Львівської області. На всіх п'яти входах заводу стояли озброєні пістолетами жінки. Обід у їдальні проходив під контролем охоронців, годували працівників за талонами. При виході треба було віддати ложку, інакше не можна було повернутися на роботу. Один із працівників пішов замовляти обід і залишив ложку на столі. Коли він повернувся, його вже не було. Таким чином, він не міг ні пообідати, ні продовжити роботу.

Німецькі полонені жили в землянках навколо заводу. Німецькі солдати розпитували Миколу про Німеччину. Він розповів їм про інтенсивне бомбардування.

Свій німецький костюм, який провіз через Східну Німеччину та Польщу, Мацей склав у складі фабрики. Невдовзі він побачив лише розбите скло камери.

Мацей звернувся до майстра цеху, пана Носака, високого українця. На крадіжку Миколиних речей він відповів спокійно: «Не хвилюйтеся, скоро ми отримаємо «американські подарунки». Так називали речі вбитих в'язнів концтаборів, звільнених американськими військами. Чотири роки важкої остарбайтерської праці в Німеччині не можна порівняти з радянським таборним життям. Фабрика була оточена високими житловими будинками, а територія була забруднена фекаліями через відсутність туалетів. Одного разу Мацей став свідком злочину в трамваї, яким зазвичай їздив на роботу. Один із пасажирів помітив, як хтось намагався витягнути з кишені гаманець іншого пасажирів, тому публічно звернув на це увагу. Коли трамвай наближався до зупинки, злодій, тримаючи в руках хустинку із загорнутим лезом, підійшов до свідка крадіжки і зі словами «Ось, высморкайся!», щоб відрізати йому носа [2].

Невдовзі після постійного голоду та 40-градусних морозів юний Мацей уперше зрозумів, що таке свобода.

На початку 2000-х уряд Німеччини запустив програму компенсацій для примусових робітників Третього рейху. На той час Мацею було вже 80 років. Дізнавшись про можливість матеріальної компенсації, родина Мацея почала збирати докази його роботи на цукровому заводі. У Магнітогорську втратив майже всі німецькі посвідчення та документи. Фактичних юридичних доказів, які підтверджували б статус остарбайтера, не було.

Родина Миколи зверталася до архівів Львова, Києва та Москви. Але ніяких записів там знайти не вдалося. Архів Дінклара відповів, що цукрового заводу, на якому працював Мацей, уже не існує, а документи відділу кадрів під час війни не збереглися. Пошуки доказів зайшли в глухий кут.

Багато років Мацей жив приємними спогадами воєнної молодості. Він часто розповідав дітям і онукам історії з Німеччини. Одна з них про те, як під час чергового американського бомбардування околиць цукрового заводу він з Марією та робітницями їдальні пікував картоплю під трубою котельні.

Сім'я Матсі описала цю історію в листі до мера Дінклара. А також розповів про те, як Микола ремонтував велосипед німецькому поліцейському Хакке. Через кілька тижнів Мацей отримав відповідь, що Марію знайшли. Вона письмово підтвердила, що пече картоплю в притулку з «Українським Миколою». Історія про печену картоплю забезпечила йому статус остарбайтера. На основі цих доказів Микола отримав компенсацію в німецьких марках. Через деякий час Мацей отримав особистого листа від Марії. Вона розповіла йому про свою родину, шлюб із польським біженцем із Щецина та смерть сина. На добру пам'ять Марія також надіслала дві свої фотографії — 1945 та 2001 років.

Частину німецьких марок Микола розділив між дітьми, а решту залишив собі та дружині «на пам'ятник».

РОЗДІЛ 3

РЕПРЕСІЇ ПРОТИ ПРИМУСОВИХ РОБІТНИКІВ ЗА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ТА ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ДОСВІДУ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

3.1 Репатріація

Навесні 1944 року німці почали послаблювати правила для іноземних робітників, а поліція стала менш суворою щодо носіння значків OST. Однак на той час Червона армія вже відкидала німецькі війська через Східну Європу. У жовтні того ж року було створено департамент радянського уряду, який займався «питанням репатріації».

Цей процес розпочався незабаром після капітуляції Німеччини в 1945 році. Репатріація була обов'язковою, а не добровільною. Згідно з пактами, укладеними на Ялтинській конференції, було погоджено, що кожен оstarбайтер, без винятку, незалежно від його особистого бажання, повинен бути змушений повернутися до Радянського Союзу[17].

Польові пошуки було організовано, проведено та профінансовано Міністерством освіти та Асоціацією збереження пам'яті про загиблих на війні. Антропологічне дослідження, проведене на людських останках, вилучених під час польових пошуків, використовувалося встановлення мінімальної кількості осіб і описи скелетних захворювань, лікування, аномалій чи травм. Тести ДНК проводилися шляхом вилучення ДНК із подрібнених у порошок кісток та зразків крові родичів. Порівняння послідовностей мітохондріальної ДНК (мтДНК) разом із непрямими доказами було використано встановлення зв'язку останків з передбачуваними членами сім'ї. На даний час знайдено та репатрійовано останки близько тисячі солдатів. За судово-антропологічної експертизи зафіксовано кілька тілесних ушкоджень, пов'язаних зі смертю. Усього з 181 зразка кістки послідовності мтДНК HVR-1 та HVR-2 були успішно отримані для 167 (92,3%) та 148 (81,8%) зразків відповідно. П'ять зразків не дали надійних даних про послідовність. Наші дані свідчать про те, що мтДНК зберігається не менше 60 років у бореальному кислому ґрунті. Якість отриманих даних про послідовність мтДНК варіювалася в залежності від типу кістки зразка, при цьому довгі компактні кістки (стегнова кістка, великогомілкова кістка і плечова кістка) мали значно кращу (90,0%) ймовірність успіху, ніж інші кістки (51,2%) .

Після закінчення військових дій у Європі в 1945 році певний період часу більшість примусових робітників зі Сходу проживали в таборах для

переміщених осіб у Західній Німеччині. Згідно з міжнародними договорами між союзниками та країнами антигітлерівської коаліції, схваленими на Ялтинській і Потсдамській конференціях 1945 року, повернення (репатріація) до СРСР проголошувалося обов'язковим для всіх громадян, які проживали в Радянському Союзі до 1939 р. Таких було 1,850 млн., з яких велику частку становили колишні примусові робітники. Ті, хто не бажав повертатися до Радянського Союзу і зміг уникнути обов'язкової репатріації, стали одним із елементів так званої третьої хвилі еміграції з України. На території східноєвропейських країн і на західному кордоні СРСР у рекордно короткий термін були створені сотні різних таборів і станцій, щоб забезпечити повернення з-за кордону мільйонів радянських громадян. Їхніми пріоритетами, на відміну від відповідних структур західних союзників, були політична фільтрація та статистичний облік людей, які тривалий час перебували за кордоном, а не медична та матеріальна допомога жертвам нацизму. Більшість репатріантів перевіряли та фільтрували у фронтових та армійських таборах чи тимчасово-пересильних пунктах Наркомату оборони та оглядово-фільтраційних пунктах НКВС, які проводили чекісти. За результатами лише 58% повернулися до своїх сімей на колишнє місце проживання. 19% чоловіків було мобілізовано до Червоної Армії, ще 14% – до так званих робочих батальйонів, 6,5% було передано НКВД, тобто заарештовано, а 2% працювали в тимчасових таборах чи інших радянських військових частинах за кордоном. Але навіть ті, кому дозволили повернутися додому, мали пройти повторну перевірку в органах держбезпеки, за результатами якої на кожного було відкрито так звану фільтраційну справу.

Отже, незважаючи на декларовані радянською владою права і свободи репатріантів, у реальному житті політичний статус цих людей фактично мало чим відрізнявся від статусу кримінальних злочинців (бесіди з офіцерами НКВД-КДБ, відкриття спец. випадки, обов'язкова реєстрація в поліції та неможливість проживати в столиці).

3.2. Компенсація

У 1946 році Міжнародний військовий трибунал у Нюрнберзі визнав нацистську практику експатріації та примусової праці іноземців злочином проти людства та грубим порушенням норм міжнародного права. Проте питання визначення примусових робітників жертвами нацизму та їх права на компенсацію тривалий час залишалися поза межами міжнародно-правового та внутрішньодержавного регулювання. Лише наприкінці 1980-х років

розпочалися переговори між СРСР і ФРН щодо виплати гуманітарної допомоги колишнім примусовим робітникам із Радянського Союзу, які завершилися у 1993 році підписанням російсько-німецького договору. Для його реалізації ФГР виділив 1 млрд німецьких марок для розподілу до фондів «Взаєморозуміння та примирення», які були створені в Києві, Москві та Мінську. У вересні 1993 року під час тристоронніх переговорів у Мінську ця сума була розділена між Росією, Україною та Білоруссю у співвідношенні 40%, 40% та 20% відповідно. Станом на 1 вересня 1999 р. гуманітарну допомогу в Україні отримали 631 375 осіб, на що було виділено 377,407 млн. німецьких марок.

У вересні 2000 року в ФРН був заснований фонд «Пам'ять, відповідальність і майбутнє», учасниками якого стали не тільки держава Німеччини, але і її промислові кола. Її завданням було не надання гуманітарної допомоги, а компенсація за примусову працю. За результатами його діяльності до червня 2007 року, коли виплати були офіційно завершені, 1,6 млн осіб у більш ніж 100 країнах світу отримали на загальну суму 4,37 млрд євро. В Україні Фонд «Взаєморозуміння та примирення» виплатив загалом 867 млн євро 471 тис. заявникам, у тому числі колишнім оstarбайтерам та їхнім спадкоємцям.

ВИСНОВКИ

Отже, можна дійти висновку, що вербування робітників не входило в плани німців перед вторгненням, але воно почалося в листопаді 1941 року, коли стало очевидним, що швидкої перемоги на східному фронті не буде. Спочатку багато українців вітали німців як визволителів від радянської влади, і 80 відсотків перших трудових квот були заповнені добровольцями. Але невдовзі в Україні стало відомо про жорстоке поводження з добровольцями, яких вантажили у товарні вагони без їжі та санітарних умов. До літа 1942 добровольців не залишилося. Зі зростаючим апетитом до робочої сили, німці вдалися до насильницьких засобів вербування. Людей довільно заарештовували, щоб виконати квоти, встановлені ГВА. Містам і селам наказувалося реєструвати працездатних та забезпечувати нормами робітників; ті, хто не з'явився на службу, підлягали конфіскації зерна та майна, спаленню їхніх будинків та сіл та ув'язненню в концтаборі. В офіційних звітах та листах німецьких солдатів родичам побиття та жорстоке поводження з оstarбайтерами описувалися як повсякденне явище в Україні. Сім'ї часто розлучали, а родичів, які намагалися дати робітникам їжу та одяг, жорстоко відтісняли. Все це допомогло рішуче настроїти народні настрої проти німців і спонукало тих, кому загрожувала депортація, приєднатися до радянських партизанів чи Української повстанської армії. Повернення в Україну оstarбайтерів-інвалідів — тяжкохворих, поранених або недоїдаючих, які не могли зробити корисний внесок у воєнні дії, — посилювало антинімецькі настрої. Протягом 1942 та 1943 років примусова реквізиція робітників в Україні призвела до жахливих втрат робочої сили. У Києві, наприклад, у квітні 1942 р. було надано вказівку зібрати 20 000 робітників віком від 16 до 55 років. У вересні 1942 р. частина міста була оточена, а всіх безробітних працездатних мешканців призвали на службу. До літа 1943 року 440 000 робітників було депортовано з Київської області, внаслідок чого німецька поліція безпеки протестувала проти нестачі робітників для збирання врожаю. Життя «острабайтерів» було важке. Кожному вручалися спеціальні пам'ятки з правилами поведінки, навіть не можна було спілкуватися з місцевим

населенням. Вони були безкоштовною робочою силою яка була вигідна для гітлерівців. Згодом почалися організаційні заходи для повернення громадян. Була створена комісія з репатріації. Смерті, страждання які були на східному фронті спричинили великий біль. За роки війни нацисти насильно вивезли із України близько двох мільйонів людей.

Багато з них тяжко працювали у жахливих умовах, де й померли від травм, інфекцій, виснаження. Ті, хто пройшли радянську фільтрацію, опинилися в таборах або жили вдома з тавром «зрадників», «проституток», які працювали «на перемогу ворога». Але були й ті, кому вдалося вирватися із нацистського й радянського полону і будувати своє нове вільне життя на Заході.

Під час німецької окупації України під час Другої світової війни (1941-1944) близько 2,3 млн. українців було вивезено до Німеччини на роботу як рабів.

.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беркгоф К. Жнива розпачу. Життя і смерть в Україні під нацистською владою. Київ: Критика, 2011. 456 с.
2. В фашистском аду: Рассказы советских людей, побывавших в гитлеровской неволе. Москва: ОГИЗ, Госполитиздат, 1943. 47 с.
3. Гальчак С. Д. «Східні робітники» з Поділля у Третньому рейху : депортація, нацистська каторга, опір поневолювачам; Укр. нац. фонд «Взаєморозуміння і примирення», Ін-т історії України НАН України [та ін.]. Вінниця: Книга-Вега, 2004. 343 с. : іл..
4. Данильчук В.Р. Українські остарбайтери: 1941-1947 рр. (на прикладі Рівненської області): автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Данильчук Віталіна Романівна ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2011. 20 с.
5. Dallin A. German rule in Russia, 1941-1945: a study of occupation policies. Palgrave Macmillan; 2nd edition (October 21, 1981). 727 p.
6. Кузовова, Н. Огляд документів про побут населення Херсонщини за часів нацистської окупації. Сторінки безсмертя. 1941-1945 рр.: Збірка статей та матеріалів. / Упоряд.: О.Стукалова. Херсон: Айлант, 2013. С. 33-39. Режим доступу: <https://kherson.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2019/10/Immortality.pdf>
7. Куницький М. П. Примусова репатріація радянських громадян до СРСР після Другої світової війни (український вектор) / М. П. Куницький: Монографія. – Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2007
8. Лапан Т.Д. Вербування і депортація населення України до Німеччини та умови його праці і побуту у неволі (1939-1945 рр.) : автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів: 2005. 16 с.
9. Лібер Ю. Тотальні війни (творення модерної України в 1914-1954 роках). Київ: «Віват». 528 с.

10. Лахно В. І. Українські оstarбайтери в Третньому Рейху та Радянському Союзі (1941-1953 pp.): історико-антропологічний аналіз на матеріалах Полтавщини : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01; Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Миколаїв, 2013. 18 с.
11. Лапан Т.Д. Німецька наглядовокаральна система та іноземні робітники під час Другої світової війни у III Райху // Проблеми та перспективи викладання політології у вищій школі: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Львів, 9-10 листопада 2004 р. Частина I. Львів: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2004. С. 56-63.
12. Lysenko, A. Forced labor: the concept, the phenomenon, the historical context.
13. Потильчак О. Трудові ресурси радянських військовополонених та “остарбайтерів” з України у нацистській військовій економіці в роки Другої світової війни. Київ.: ТОВ «Міжнародна фінансова агенція», 1998
14. Potylchak, O. State verification and filtering of returnees- prisoners of war and civilians in the special camp of NKVD (USSR) No 0310 (Voroshilovgrad) during 1944–1946 / Війна. Окупація. Пам'ять: Примусові робітники з України в окупованій Європі: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, м. Київ, 27 вересня 2012 р. / Ред. кол.: В. Ф. Солдатенко (голова), Д. В. Веденєєв, Г. Г. Грінченко, В. В. Кривошея, О. Є. Лисенко, О. В. Омельченко, Т. В. Пастушенко, Р. І. Пилявець, В. М. Яременко; Упорядн.: Р. І. Пилявець, В. М. Яременко. Український інститут національної пам'яті; Інститут історії України НАН України. Київ : НВЦ «Пріоритети», 2012. С.50-65.
15. Пилявець В.І. Робітники з України в нацистській Німеччині: питання термінології, правового та соціального статусу / Війна. Окупація. Пам'ять: Примусові робітники з України в окупованій Європі: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, м. Київ, 27 вересня 2012 р. / Ред. кол.: В. Ф. Солдатенко (голова), Д. В. Веденєєв, Г. Г. Грінченко, В. В. Кривошея, О. Є. Лисенко, О. В. Омельченко, Т. В. Пастушенко, Р. І. Пилявець, В. М. Яременко; Упорядн.: Р. І.

Пилявець, В. М. Яременко. Український інститут національної пам'яті; Інститут історії України НАН України. Київ : НВЦ «Пріоритети», 2012. С. 88-126.

16. Титаренко Д.М. «Німеччина чекає на вас...» пропагандистське забезпечення вербування «остарбайтерів» на теренах зони військової адміністрації / Війна. Окупація. Пам'ять: Примусові робітники з України в окупованій Європі: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, м. Київ, 27 вересня 2012 р. / Ред. кол.: В. Ф. Солдатенко (голова), Д. В. Веденєєв, Г. Г. Грінченко, В. В. Кривошея, О. Є. Лисенко, О. В. Омельченко, Т. В. Пастушенко, Р. І. Пилявець, В. М. Яременко; Упорядн.: Р. І. Пилявець, В. М. Яременко. Український інститут національної пам'яті; Інститут історії України НАН України. Київ : НВЦ «Пріоритети», 2012. С. 66-75.

17. Feichtlbauer Hubert. Zwangsarbeit in Österreich 1938–1945: Fonds für Versöhnung, Frieden und Zusammenarbeit: Späte Anerkennung Geschichte, Schicksale. – Wien: Verlag: Braintrust, 2005. 18. Homze E. Foreign Labor in Nazi Germany. Princeton Univ. Press, 1967. 368 p.

19. Herbert, U. History of Foreign Labor in Germany, 1880–1980: Seasonal Workers / Indentured Workers / Guest Workers (Ann Arbor, 1990). 368 p.

20. Чернявський В. Депортація цивільного населення Півдня України на примусові роботи до Третього Рейху 1941-1944: основні тенденції та регіональна специфіка / Війна. Окупація. Пам'ять: Примусові робітники з України в окупованій Європі: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, м. Київ, 27 вересня 2012 р. / Ред. кол.: В. Ф. Солдатенко (голова), Д. В. Веденєєв, Г. Г. Грінченко, В. В. Кривошея, О. Є. Лисенко, О. В. Омельченко, Т. В. Пастушенко, Р. І. Пилявець, В. М. Яременко; Упорядн.: Р. І. Пилявець, В. М. Яременко. Український інститут національної пам'яті; Інститут історії України НАН України. Київ : НВЦ «Пріоритети», 2012. С. 75-88.

ДОДАТКИ

Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти херсонського державного університету

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Ігошина Карина Валентинівна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки ;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

- не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
- не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
- не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
- не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

13.02.2023
(дата)

(підпис)

Карина Ігошина

Додаток Б

Знак «OST» який носили на правому боці.

Додаток В

Агітаційні плакати